

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558)



พื้นที่ชายแดนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

Frontiers and Forest Resources Management

ดร.ภาวดี ทะไกรราช*

Dr.Phawadee Thakairach

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ,
e-mail : pawadee.thakairach@gmail.com

บทคัดย่อ

ในช่วงปี 2557 ผู้เขียนได้มีโอกาสดำเนินงานวิจัย เรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน รวมถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ดังนั้นบทความวิชาการนี้ นับเป็นความพยายามอีกแง่มุมหนึ่งของผู้เขียนที่ต้องการนำเสนอถึงสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน รวมถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนที่เกิดขึ้นจริง อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ทรัพยากรในพื้นที่ที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์และนับวันก็จะลดลงไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการบุกรุกเพื่อลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชายแดนในหลากหลายรูปแบบ ทั้งประชาชน และนายทุน ผู้ประกอบการต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์และคุณค่าของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ และระบบนิเวศอื่นๆ จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ดังกล่าวนี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีแนวทางการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรอื่นๆ มีสภาพอุดมสมบูรณ์และคงอยู่เหมือนเดิม ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน ร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดแนวทางการจัดการให้ทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : การจัดการทรัพยากรป่าไม้ การมีส่วนร่วม

Abstract

In the end of 2557 B.E. the author had chance to do a research, the ways of forest resources management sustainably in the frontiers of Sisaket province and make me know the situation of forest resources in frontiers including forest resources management in the

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558)

areas of government sector, private sector and the participation of community in forest resources management in frontiers. So this journal is regarded as being an attempt of author that wish to present the situation of forest resources in frontier including forest resources management in the areas of government sector, private sector and community that have really occurred including it still is indicating the situation of forest resources in frontiers having change tendency and application from forest resources being obviously seen that forest resources in frontiers are plentiful forest resources so much and as days go by it becomes increasingly lower because of trespassing to smuggle deforesting and entering to apply in the frontiers of various types, whole people, capitalists and entrepreneurs by not considering benefits and the value of forest resources and other ecology it can be seen that situation mentioned above still occurred continuously by not having ways to manage suitably to make forest resources and other resources having fertility and maintaining as before. So it is necessary so much to manage the forest resources in frontiers accompanied with government sector, private sector and people in the areas to have the ways in managing the forest resources suitably and permanently.

Keyword : Forest Resources Management, Participation

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญและเป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่างๆ รวมถึงเป็นแหล่งที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะป่าไม้เอื้อให้เกิดแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมต่างๆ ในผืนป่า และหากป่าไม้ถูกบุกรุกทำลายและใช้ประโยชน์อย่างไม่เห็นคุณค่า ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง รวมถึง

วงจรชีวิตของมนุษย์และสัตว์ เพราะหากทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย จะส่งผลไปถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินและแหล่งน้ำ เมื่อป่าถูกเผาทำลายหรือบุกรุกถางป่า จะทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีต้นไม้ที่จะคอยดูดซับน้ำไว้เมื่อน้ำไหลบ่าท่วมบ้านเรือน ซึ่งการจัดการทรัพยากรป่าไม้ นับเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะทำให้เกิดแนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญบนฐานแนวคิดของการส่งเสริมการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในขณะเดียวกัน สถานการณ์สำคัญด้านทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆ ซึ่งนับวันผืนป่าไม้ที่สมบูรณ์จะคงเหลือ เนื่องจากถูกแผ้วถางเพื่อทำเกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้บางส่วนถูกลักลอบตัดไม้ ทำให้เกิดผลเสียต่อนิวเคลียร์และส่งผลให้ประสบปัญหาภาวะโลกร้อน มีการลักลอบและบุกรุกตัดไม้หวงห้ามที่มีมูลค่าสูง โดยเฉพาะไม้พะยุง อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการบุกรุกของประชาชน กลุ่มนายทุนและผู้ประกอบการต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อเข้าไปทำกินและใช้ประโยชน์อื่นๆ จากที่ดินเหล่านั้น สถานการณ์และปัญหาดังกล่าว ก็ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความต้องการจัดการทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ในพื้นที่ชายแดน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ไว้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

การจัดการทรัพยากรป่าไม้

ในปัจจุบันนี้ ทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกทำลายไปจำนวนมาก การทำลายทรัพยากรป่าไม้ นอกจากจะทำให้ปริมาณไม้ที่จะใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจลดลงโดยตรงแล้วยังเป็นผลที่ทำให้เกิดความสูญเสียต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติอื่นๆ อย่างมากมาย ดังนั้นการเร่งดำเนินการเพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้และการฟื้นฟูสภาพป่าไม้จึงต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ด้วยความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น โดยรัฐบาลต้องมีแนวทางในการกำหนดแนวนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน อาทิ การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชน และการกำหนดอาณาเขตพื้นที่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการพัฒนา

ด้านทรัพยากรป่าไม้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านการอนุรักษ์ และด้านเศรษฐกิจอย่างผสมผสานกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยมีนักวิชาการได้ให้คำนิยาม และข้อเสนอแนะได้อย่างกว้างขวาง ดังนี้

กรมป่าไม้ (2531: 151) ได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ และมีความต่อเนื่องในระยะยาวและให้มีความสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ นั้นจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นการแน่นอน เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกันและถือเป็นแนวทางปฏิบัติอันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งได้แก่ 1) การกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในระยะยาวอันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทาง สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและ สิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น 2) ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชน ให้มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน 3) ปรับปรุงการบริหารงานป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพและทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป 4) กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยใน อัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เพื่อพัฒนาเป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิด จากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และนันทนาการของประชาชนใน อัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ และป่าเศรษฐกิจ เพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ 5) รัฐ และภาคเอกชน จะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรง และทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป 6) การประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรเพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้ 7) เพื่อก่อให้เกิดการประสาน การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ชนิดอื่นๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี รวมทั้งเพื่อก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของรัฐกับ ภาคเอกชนและประชาชน ในท้องถิ่น รัฐจะจัดให้ มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผน พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติโดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ 8) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วย การจัดการป่าไม้ทั้งในระบบวนวัฒน์แบบเลือกตัด และ

ระบบวนวัฒนแบบตัดหมด ตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในระบบตัดหมดนี้ เมื่อตัดแล้วให้ปลูกทดแทนในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที 9) เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมรัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละ จังหวัดที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ 10) การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติกำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ 11) เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ แก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้ และผลเสียจากการตัดไม้ ทำลายป่า การใช้สอยไม้อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจ แก่ประชาชนเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม 12) การพัฒนาด้านป่าไม้ โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาลเพื่อ ใช้จ่ายในประเทศ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้มีการส่งออกไป จำหน่ายต่างประเทศส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนา หรือการปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน 13) สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่องและโรงงานเยื่อกระดาษเพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์และส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้ 14) การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวก ให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้และการตัดฟัน ไม้มาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 15) การดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ ให้กรมป่าไม้ขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย และสถาบันศึกษาระดับสูงต่างๆ แทนการตั้งสถาบันวิจัยป่าไม้ระดับชาติ 16) เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มี การใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการปลูกป่า เพื่อเป็นแหล่งพลังงาน 17) กำหนดพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ย 35 เปอร์เซ็นต์ ขึ้นไป ว่าเป็นพื้นที่ป่าไม้โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน 18) กำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟป่า การทำลายป่าจากชนกลุ่มน้อย การรุกป่าพื้นที่ป่าจากเชิงเขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการลงโทษผู้กระทำผิด รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละภาคและให้มี มาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพล และผู้กระทำผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ของ

หน่วยราชการและภาคเอกชน 19) กำหนดให้ มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชน และ 20) กำหนดให้มีการวางแผน ทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

Keenlyside (1977 : 174-175) ได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์ว่าควรมีการทำความเข้าใจและคาดหวังในพฤติกรรมของคนในพื้นที่ให้มากที่สุดโดยควรจะดำเนินการ ดังนี้ 1) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ตัดสินใจในลักษณะวันต่อวันต่อการดำเนินการใดๆ ในพื้นที่ ดังนั้น การแก้ปัญหาส่วนใหญ่จึงควรอยู่ในความรับผิดชอบของคนในพื้นที่เอง 2) การยอมรับผิดชอบหรือไม่ของประชาชนขึ้นอยู่กับทัศนคติและความสามารถในการเข้าใจความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างการตัดสินใจและผลที่จะเกิดขึ้นตามมา 3) โดยปกติไม่มีเหตุผลใดที่ประชาชนในพื้นที่ต้องทำการอนุรักษ์ เนื่องจากการทำดังกล่าว อาจไม่ได้ช่วยเพิ่มผลผลิตหรือเพิ่มพูนรายได้ให้แก่พวกเขาแต่ประการใด ดังนั้นการที่คนในพื้นที่จะอนุรักษ์จึงน่าจะเกิดจากความสนใจส่วนตัว มีความรับผิดชอบทางสังคม และได้ประโยชน์หรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นๆ 4) ประชาชนบางคนบางกลุ่ม อาจมีความสนใจที่จะอนุรักษ์ แต่มีอาจจะลงมือทำได้เนื่องจากไม่มีเงิน ไม่มีเวลาหรืออาจขาดความรู้ในเรื่องนั้นๆ และมาตรการที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ จึงควรมีความยืดหยุ่นควรเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้ใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ แต่การที่จะดำเนินการให้เป็นไปในแนวทางดังกล่าว จำเป็นต้องมีการออกแบบและหาแนวทางวิธีการสื่อสารภายในหน่วยงานและในพื้นที่เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดทั้งในด้านดำเนินงานและกระบวนการตัดสินใจ

Kenneth Ruddle and Dennis A. Rondtnelli (1983 : 77-87) ได้เสนอแนะแนวทางการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ว่าควรมีการคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้ 1) การประสานสัมพันธ์ 2) บูรณาการในแนวตั้งหรือเชื่อมโยงกับองค์กรระดับสูง 3) ความสอดคล้องกับวัฒนธรรม 4) ความมีศักยภาพสูงในการส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ 5) ความยืดหยุ่น และการปรับเข้ากับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน 6) การให้บริการโดยยึดกลุ่มเป้าหมายเป็นศูนย์กลาง 7) การเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้าร่วม 8) การใช้วิธีการวางแผนและจัดการที่ง่ายไม่สลับซับซ้อน และ 9) มีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่แต่มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการกำหนดนโยบาย กำหนดพื้นที่ที่ชัดเจน การกำหนดมาตรการในการปราบปรามและลงโทษผู้กระทำความผิด และมีการยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างความเข้าใจในการอนุรักษ์ และการเสริมสร้างบทบาทของประชาชนในพื้นที่ในการร่วมรับผิดชอบ ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงการดำเนินการที่มุ่งเน้นให้ ประชาชนและชุมชนเป็นศูนย์กลางของการจัดการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน เพื่อเข้าร่วมใน ขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนา หรือกิจกรรมด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุก ขั้นตอน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดประเด็นเพื่อการกำหนด นโยบายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ วางแผน การพัฒนาตามแผนงาน โครงการ และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการพัฒนาและการดำเนินงานใน ชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมอาจจะกระทำได้หลากหลายรูปแบบ วิธีการ ดังนั้น นักวิชาการได้นำเสนอไว้ ดังต่อไปนี้

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2537: 182-183) ได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่าเป็นการที่บุคคล หรือ คณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การวางแผนโครงการ และการเสียสละกำลัง แรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใดๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

บัณฑิต อ่อนดำ (อ้างถึงใน ทศพล กฤตยพิสิฐ, 2537:17) ได้อธิบายเกี่ยวกับ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ซึ่งประชาชนทุกคนจะต้องเข้ามามี ส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริม และสนับสนุน ทั้งในด้านข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีที่เหมาะสม กล่าวถึงการมีส่วนร่วม

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558)

ร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการตลอดจนแนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะใช้ ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณเทคโนโลยี ฯลฯ จากองค์กรภาคีพัฒนา ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ และขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นการประเมินว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนา ได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมินแบบย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรืออาจประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

World Health Organization : WTO (1984 : 41-49 อ้างถึงใน พีรพล ไชยพงศ์, 2539 : 20-23) ได้เสนอรูปแบบของการมีส่วนร่วม ที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยขบวนการ 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดวิธีการ ติดตาม ประเมินผล และการตัดสินใจ 2) การดำเนินกิจกรรม(Implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบให้การจัดสรรควบคุมทางการเงิน 3) การบริหารการใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งพาตนเองและการควบคุมทางสังคม และ 4) การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining Benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ในพื้นที่เท่าเทียมกัน ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 198-199) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมมีอยู่ 2 นัยยะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มจน

สิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และ 2) การมีส่วนร่วมในนัยยะทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของ ตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดย การกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้อำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากร อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ(Empowerment)ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินการพัฒนาด้วย

Cohen, J.M. and Uphoff (1977: 7-9) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปหมายถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) โดยอาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และในการดำเนินกิจกรรม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าตัดสินใจอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมการพัฒนา ทั้งในรูปแบบของการเข้าร่วมโดยมีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากรหรือการเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือ รวมถึงการเข้าร่วมในการลงแรงร่วมใจเป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งผลประโยชน์นั้นอาจเป็นทั้งทางวัตถุ ทางสังคมหรือโดย ส่วนตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างควบคู่กันไป ซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้น เกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับ การปฏิบัติการและการประเมินผล (Evaluation) ด้วยเหมือนกันซึ่งการมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลก็คือการควบคุมตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป เหล่านี้ล้วนซึ่งได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีผลสะท้อนกลับ (Feed-back) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการ กลับไปสู่การตัดสินใจ ซึ่งตามแนวความคิดของ Cohen, J.M. and Uphoff จะทำให้ เห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมมีทั้งหมด 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ 2) การมี ส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วม ในการประเมินผล และในทุก 4 ขั้นตอนดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการตัดสินใจเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการ ตัดสินใจมีผลต่อทุกขั้นตอน

Arnstein (อ้างถึงใน ชูชาติ พวงสมจิตร์, 2540 : 23) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึงขั้นตอนที่ประชาชนในรูปของบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครต่างเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานใน เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกันตามขั้นตอนต่างๆ มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ชั้น ร่วมรับรู้ คือ การมีส่วนร่วมในขั้นได้รับรู้ รับทราบกิจกรรมที่ปฏิบัติ (มีส่วนร่วมน้อย ที่สุด) 2) ชั้นร่วมทำ คือ การมีส่วนร่วมในขั้นปฏิบัติ กระทำกิจกรรมที่กำหนด (มีส่วน ร่วมน้อย) 3) ชั้นรับรู้และร่วมทำ คือ การมีส่วนร่วมในขั้นได้รับรู้ รับทราบกิจกรรมที่ ปฏิบัติ รวมทั้งได้ปฏิบัติ (มีส่วนร่วมปานกลาง) 4) ชั้นร่วมคิดร่วมตัดสินใจ คือ การมี ส่วนร่วมในขั้นได้แสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะและร่วมตัดสินใจ (มีส่วนร่วมมาก) และ 5) ชั้นร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ คือ การมีส่วนร่วมในขั้นได้แสดง ความเห็นให้ข้อเสนอแนะและร่วมตัดสินใจ รวมทั้งได้ปฏิบัติกระทำกิจกรรมที่กำหนด ด้วย (มีส่วนร่วมมากที่สุด)

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1981) ได้รวบรวมรูปแบบของ การมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง จะเป็นการมีส่วนร่วม ที่เป็นไปโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้นเองเพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่ม ตนเอง โดยเน้นการกระทำที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก 2) การมีส่วนร่วม แบบชักนำ เป็นการเข้าร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาลหรือ หน่วยงานอื่น เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา และ 3) การมีส่วนร่วม แบบบังคับ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบายของรัฐบาล ภายใต้การ จัดการโดยภาครัฐ หรือโดยการบังคับโดยตรง ผู้กระทำที่รับผลทันที แต่จะไม่ได้รับผล ในระยะยาว ปิยนุช สมสมัย (2553 :11) ได้อธิบายว่าการมีส่วนร่วมต้องคำนึงปัจจัย สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง

ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์ และ 2) ปัจจัยจากประชากร ประกอบด้วย อายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม เช่นชั้นทางสังคม ศาสนา อาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ช่วงเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและสถานภาพการทำงาน

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531: 24-29 อ้างถึงใน ณัฐนรี ศรีทอง, 2552 : 196-200) ได้แบ่งระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น 7 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 คือ การที่ประชาชนถูกบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา โดยไม่มีทางเลือกได้ เช่น นายจ้างบังคับให้ลูกจ้างเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้น เป็นต้น ระดับที่ 2 คือ ประชาชนถูกหลอกให้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งอาจถูกหลอกล่อด้วยผลประโยชน์ในรูปของค่าจ้างรางวัลหรือด้วยความสะดวกสบายบางอย่าง ระดับที่ 3 คือ ประชาชนถูกชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่หน่วยงานราชการเป็นผู้กำหนดขึ้นแล้วพยายามชักชวนให้ประชาชนให้ความร่วมมือ ด้วยการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่เป็นสำคัญ ระดับที่ 4 คือ ประชาชนถูกสัมภาษณ์ข้อมูล แล้วมีการวางแผนการทำการกิจกรรมไว้ ซึ่งทำให้ปัญหาหรือความต้องการของประชาชนอาจได้รับความสนใจบ้างในบางกรณีแต่การตัดสินใจยังเป็นคนภายนอกชุมชนเป็นสำคัญ ระดับที่ 5 คือ ประชาชนมีโอกาสนเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการและการดำเนินงานโครงการตลอดจนกิจกรรมที่ทำในชุมชนนั้น ระดับที่ 6 คือ ประชาชนในชุมชนมีโอกาสนเสนอโครงการในชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการเป็นผู้ให้คำปรึกษา หรือ จนได้โครงการและกิจการที่ทำดำเนินงานในชุมชน และมีโอกาสเข้าไปร่วมปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนด้วย และ ระดับที่ 7 คือ ประชาชนในชุมชนมีโอกาสดำเนินการในทุกกิจกรรมของชุมชน นับตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลปัญหา สภาพของปัญหาที่เกิดขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปปัญหาและความต้องการ การกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติและการประเมินผลการปฏิบัติงาน ประเด็นสำคัญอยู่ที่ประชาชนในชุมชนต้องมีอำนาจการตัดสินใจทุกขั้นตอน

เสรี พงศ์พิศ (2547: 27-29) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participatory) เป็นคำที่เริ่มใช้กันเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา เพื่อแสดงว่าโครงการพัฒนาต่างๆ ที่นำไปให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ นั้น ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมบ้างก็บอกว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยชุมชนมีส่วนสมทบงบประมาณ 5-10 เปอร์เซ็นต์ ถ้าไม่มีเงินก็คิดจากมูลค่าแรงงาน วัสดุสิ่งของหรือวัตถุดิบ หรืออะไรก็ได้ที่มาจากชุมชน ทั้งที่จริงแล้วงบประมาณเกือบทั้งหมดรวมถึงการคิดและการ

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558)

วางแผน “มาจากข้างบน” (top down) มาจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชน บ้างก็ว่าก็บอกว่ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน คือการเก็บข้อมูล วางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล และอ้างว่าเป็นกระบวนการ “มาจากข้างล่าง” (bottom up) รวมทั้งอ้างว่าได้มีการทำประชาพิจารณ์ (public hearing) แล้ว ซึ่งหมายความว่าได้รับการ “รับรอง” จากชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนวันนี้มีความหมายและมีความสำคัญที่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทุนของชุมชน จึงต้องมีการแยกแยะเนื้อหาและรูปแบบของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ให้เหมาะสมกับแต่ละเรื่อง พร้อมกับวิธีการและกระบวนการที่เหมาะสม ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบ เช่นการเลือกตั้งในทุกระดับ แล้วก็ปล่อยให้ ผู้ได้รับเลือกตั้งไปดำเนินการทุกอย่างทุกเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายความว่า หลังการดำเนินงานของ ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่เพียงไปหา 5-10 % มาสมทบโครงการที่องค์กรจากภายนอกนำเข้าไปให้ ไม่ใช่การเข้าไปเก็บข้อมูลให้ข้าราชการที่บอกว่าจะเอาไปทำโครงการพัฒนาท้องถิ่น ไม่ใช่แค่การไปร่วมประชุมรับฟังการเสนอโครงการแล้วก็มีรับรองแล้วอ้างว่าเป็นประชาพิจารณ์การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชนในการจัดการชุมชน จัดการชีวิตของตนเอง

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประชาชนทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การริเริ่มวางแผน การค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของ การวางแผนในการพัฒนา การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ ตลอดจนการกำหนดแนวทางการดำเนินงานและการพัฒนา รวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาตินั้น จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การวิเคราะห์ปัญหา การดำเนินการติดตามและประเมินผล ร่วมกับภาครัฐ และภาคเอกชน สิ่งสำคัญคือประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากรป่าไม้ และการใช้ประโยชน์ อย่างเท่าเทียมกัน

กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

จากการดำเนินงานเก็บข้อมูลภาคสนามในการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาคประชาชน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนทำให้ได้ข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ดังต่อไปนี้

นายลือ กอกหวาน อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 125 หมู่ 2 ตำบลดงรัก อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน

“สิ่งสำคัญที่สุดคือวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนจะมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งประชาชนในพื้นที่ชายแดนยังเป็นชุมชนชนบทที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในการจัดการและดูแลรักษาป่าที่หลากหลายรูปแบบ อาทิ มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลป่าและรักษาต้นน้ำ และหากประชาชนคนใดบุกรุกหรือเข้าไปทำลายทรัพยากรป่าไม้อาจจะมีอันเป็นไป หรือประสบเหตุร้าย ดังนั้น แนวทางการจัดการเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจึงต้องมีการสร้างแนวปฏิบัติและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลป่าและรักษาต้นน้ำ เพื่อให้มีการเกรงกลัวและมีให้ผู้ใดบุกรุกเข้าไปตัดไม้และทำลายผืนป่า”

นางสมจิตร อ่อนศรี อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 78 หมู่ 5 ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนะ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน

“จะต้องมุ่งเน้นการให้ความสำคัญและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ชายแดน เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ป่าไม้ในพื้นที่ที่ลดลงเป็นจำนวนมาก ซึ่งการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ นอกจากจะทำให้ปริมาณต้นไม้ลดลงแล้ว ยังเป็นผลที่ทำให้เกิดความสูญเสียต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอื่นๆ อย่างมากมาย นอกจากนี้พื้นที่ป่าไม้ยังถือเป็นแหล่งอาหารสำคัญของประชาชนทั้งในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงสิ่งมีชีวิตในป่าที่ยังคงต้องพึ่งพาและอาศัยผืนป่าเพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นแนวทางจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจำเป็นต้องเร่งมาตรการในการสร้างความตระหนักให้กับประชาชนในพื้นที่ และการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ในพื้นที่ที่มีให้เสื่อมโทรมลงไปมากกว่านี้”

นายประดิษฐ์ ดาราศาสตร์ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 72 หมู่ 4 ตำบลสูง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนะแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน

“ซึ่งสภาพบริบทของพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะยังคงหลงเหลืออยู่ตามแนวเขตพื้นที่ชายแดน ซึ่งในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ - กัมพูชา ในปัจจุบันนี้ พื้นที่ป่าเริ่มถูกบุกรุกทำลายไปเรื่อยๆ ในขณะที่ประชาชนในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งประชาชนไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์และดำเนินกิจกรรมใดๆ ได้ ในขณะเดียวกันวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ประชาชนเหล่านี้ได้ใช้ประโยชน์จากผืนป่าทั้งไม้ใหญ่ไม้น้อย ไม้เถา ไม้เลื้อย รวมไปถึงผลิตภัณฑ์ด้านอื่นๆ อาทิ เห็ดต่างๆ พืชผักประเภทต่างๆ ผลไม้ป่า สัตว์และแมลงต่างๆ อีกมากมาย ดังนั้น การจัดการเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ให้มีสภาพสมบูรณ์และไม่ถูกบุกรุกทำลาย จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง”

นายบัวกัน อุ่นอ่อน อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 186 หมู่ 10 ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัด ศรีสะเกษ ได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน

“การจัดการทรัพยากรป่าไม้จำเป็นต้องมุ่งเน้นการสร้างมาตรการในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ที่ชัดเจน อาทิ การปิดประกาศเขตอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบอาณาเขตพื้นที่อนุรักษ์ป่าไม้ เขตห้ามบุกรุกหรือทำลายทรัพยากรป่าไม้โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในขณะที่เดียวจำเป็นต้องมีการสร้างบทบาทให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารจัดการป่าไม้ หรือมีการเร่งรัดให้มีการดำเนินการจดทะเบียนเป็นป่าชุมชน เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ และเป็นการลดปัญหาการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ชายแดน”

พระสัน ธรรมโส อายุ 48 ปี เจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ภูดินสอ บ้านกันทรอมใต้ ตำบลกันทรอม อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้เสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน

“พระสงฆ์ล้วนมีบทบาทสำคัญในการดูแลและเชื่อมประสานความเข้าใจ ด้วยแนวทางสันติวิธี โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการบุกรุกและเข้าไปใช้ประโยชน์ในผืนป่า อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่สุดคือพระสงฆ์และชาวบ้านจะต้องช่วยกันดูแลผืนป่า ให้มีความอุดมสมบูรณ์ และช่วยปลูกต้นไม้และดูแลป่าไม้ให้ผู้ใดบุกรุก โดยมีหลัก ยึดถือก็คือ การตระหนักว่าคนทั้งและอาศัยป่า ดังนั้นคนจะต้องช่วยดูแลป่าไม้ ดังนั้นแนวทางสำคัญในการจัดการและอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ชายแดน คือ การเพิ่มบทบาทของประชาชน และหลักศาสนาเข้ามาเป็นแนวยึดถือปฏิบัติ รวมถึงการเสริมสร้างบทบาทของพระสงฆ์ที่พักอาศัยตามบริเวณพื้นที่ป่าในเขตชายแดน เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยผืนป่า”

บทสรุป

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนจำเป็นต้องมีการประสานงาน และร่วมมือกันระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ โดยจะต้องมีการกำหนดแนวทางนโยบาย การสร้างความเข้าใจร่วมกันและถือเป็นแนวปฏิบัติด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นไปอย่างราบรื่นร่วมกัน โดยจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง อาทิ การประสานงานและความร่วมมือ การบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้าร่วมบริหารจัดการร่วมกัน โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และชุมชน การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน ในการอนุรักษ์และการเสริมสร้างกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการสร้างเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในพื้นที่ให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน การดำเนินการเพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าโดยมิชอบ การเร่งรัดมาตรการในการกำหนดประเภทของป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมถึงการกำหนดอาณาเขตพื้นที่ป่าไม้ที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุกดังกล่าว การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดน จึงควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ร่วมกับภาครัฐ และภาคเอกชนในพื้นที่โดยเน้นการเสริมสร้างบทบาทของประชาชนในท้องถิ่น รวมไปถึงจนถึงผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ทุกขั้นตอน และการกำหนดนโยบายด้านป่าไม้ที่ชัดเจน เพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนมีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่ก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดน ให้มีความยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. 2531. **การจัดการป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ. กองการจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ.กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร .2540.**การวิเคราะห์ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต (ค.ด.)**(การบริหารการศึกษา) .กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐนรี ศรีทอง. 2552. **การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.
- ทศพล กฤตยพิสิฐ. 2537. **การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีส่วนต่อโครงการกิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บรม” และ “บวร” เพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ .2552. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**.กรุงเทพฯ: ริชแมกซ์อินเตอร์พรีน.
- ปิยนุช สมสมัย.2553. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างพื้นที่สาธารณะกรณีศึกษา ชุมชนโพธิ์โมสต์เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร**. การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรปริญญาโทสถาบันพัฒนศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พีรพล ไชยพงศ์. 2539. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการรักษาความปลอดภัยที่เกี่ยวกับชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน:ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลอ้อมน้อยอำเภอกระทุ่มแบนจังหวัดสมุทรสาคร**. ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการพัฒนาสังคม.กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558)

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2537.เอกสารประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและ
แนวโน้มทางการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 7 . ของประชาชนในการ
พัฒนาชนบทในสังคมและวัฒนธรรม.นนทบุรี: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.

เสรี พงศ์พิศ. 2547. **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทยการพิมพ์.

Cohen, J.M. and Uphoff ,N.T..1977. **Rural development participation:
Concepts and Measures for Project Design Implementation
and Evaluation**. New York :The Rural Committee center
International Studies, Cornell University.

Keenlyside,C. 1977. **Voluntary Action in Conservation**. In Joan De
(Jan D) and Richard Lloyed (eds) **Conservation and
Agriculture**. Chichester: John Wiley& Sons.

Ruddle, Kenneth and Rondinelli, Dennis A. 1983. **Transforming Natural
Resources for Human Development**. Tokyo. The United
Nation University.

United Nations, Development of International Economic and Social
Affairs .1981.**Popular Participation as a Strategy for
Promoting Community Level Action and National
Development**.New York: United Nations.